

M. Culek, servis pro ochranu krajiny
Lelekovice 280, PSČ 664 31, e-mail: culek@volny.cz, tel: 605 78 36 08

HODNOCENÍ PLÁNOVANÉHO ZÁSAHU DO KRAJINNÉHO RÁZU v k. ú. Hvozdec

Lelekovice
květen 2005

Zpracovatel: RNDr. Martin Culek, Ph.D., fa M. CULEK, servis pro ochranu krajiny

Spolupráce: Doc. Ing. arch. Jiří Lów, fa LÓW a spol. s.r.o.

Předkládané posouzení si u zpracovatele dne 19. 1. 2005 objednalo město Kuřim, odbor životního prostředí.

1. Prohlášení

Zpracovatel posouzení za účasti Doc. Ing. arch. Jiřího Lówa provedl ve dnech 10. 3. 2005 a 7. 4. 2005 rekognoskaci odlesněné části katastrálního území, především sporných lokalit a pořídil jejich fotodokumentaci. Taktéž se seznámil s dokumentací záměru (územní plán obce, zadání změn ÚP).

2. Metodický přístup

V současné době jsou na území ČR nejpoužívanější dvě metodiky pro hodnocení krajinného rázu a zásahu do něj, a to:

1. Metodika zpracovaná firmou Löw a spol., s r.o. vyhodnocující především dochovalost krajinného rázu.
2. Metodika zpracovaná kolektivem autorů pod vedením Doc. Ing. arch. Ivana Vorla, CSc. Tato metodika se po úpravách zřejmě stane celostátně závaznou.

Prohlašuji, že obě metodiky znám, první jsem měl možnost využít při hodnocení krajinného rázu v okolí Brna a taktéž ji připomínkovat, v případě druhé metodiky patřím ke kolektivu autorů. Pro předkládané hodnocení bylo využito přístupů obou metodik.

3. Vymezení a poloha řešeného území

Řešené území se nachází na dně Boskovické brázdy 15 km západoseverozápadně od centra města Brna a 7 km od zástavby města. Současné zastavěné území obce se nachází v nadmořské výšce 286–316 m. Od města Brna je lokalita oddělena hrástí (tektonicky zdviženým hřbetem) zalesněné Omické vrchoviny s převýšením nad okolím 120-260 metrů.

Řešené území je vymezeno rozsahem dotčeného krajinného prostoru navrhovaného zásahu (výstavby), v tomto případě potenciální viditelností nově uvažované zástavby. Lokalizace dotčeného krajinného prostoru je zachycena v příloze č. 1. Přibližně jej lze vymezit hřbetnicí táhnoucí se 1 km jižně od Veverské Bítýšky, západní hranou plošiny Omické vrchoviny, linií dálnice D1 u Ostrovačic a východní hranou plošin západně od obce. Celková plocha dotčeného krajinného prostoru je asi 6×5 km, ve skutečnosti necelých 30 km².

4. Přírodní podmínky řešeného území

4.1. Geomorfologie

Zastavěné území obce Hvozdec se nachází při západním okraji dna geomorfologického celku Boskovické brázdy, konkrétně v geomorfologickém okrsku Hvozdecká pahorkatina. Jedná se o plochou pahorkatinu na dně pánve, vyznačující se mírným úklonem od ZSZ k VJV. V tomto směru také drobné potoky vyerodovaly do dna pánve širší otevřená a mělká údolí s mírnými svahy. Široká jsou 500–700 m a hluboká jen 20–45 m. V jednom z těchto malých údolí se nachází i obec Hvozdec.

Západní část katastrálního území zasahuje do geomorfologického celku Křižanovská vrchovina, konkrétně okrsku Jinošovská pahorkatina. Ta se v řešeném území vyznačuje povrchem mírně ukloněným k VJV, který u přechodu do Boskovické brázdy je ukončen 30-50 m vysokým příkřejším svahem s výstupy skalního podloží. Plochý povrch Jinošovské pahorkatiny je zvláště u okrajů Boskovické brázdy rozčleněn 30-65 m hlubokými údolními drobných autochtonních toků s velkým spádem. Údolí jsou hlubší a uzavřenější, než v Boskovické brázdě, ale mají stejný směr – potoky vytékající z údolí Jinošovské pahorkatiny pokračují beze změny směru napříč Boskovickou brázdou, ale údolí v ní už jsou mělká, otevřenější a především odlesněná.

Na východním zlomovém okraji Boskovické brázdy protéká SSV směrem potok Veverka, který odvádí vodu ze zmíněných drobných potoků. Za údolím Veverky směrem k východu vystupuje hrást Omické vrchoviny, nad dno údolí Veverky se zvedající 50-90 m vysokým strmým svahem. Tento svah dále k východu přechází v mírnější svahy vrcholových plošin hrástě.

4.2. Geologie

Obec Hvozdec leží na souvrství prvohorních (permských) jezerních sedimentů. Tyto sedimenty jsou tvořeny střídáním jílovců a pískovců s menšími vložkami rozpadavých slepenců. Podstatné z hlediska krajinného rázu je jejich rudorezavé zbarvení. Tyto sedimenty jsou však z převážné části plochy Boskovické brázdy překryty souvrstvími pleistocénních spraší se světle béžovou barvou. Při dnech údolí v obci a severně od obce se usadily slabší souvrství nivních sedimentů, při povrchu především hlín. Permské sedimenty vystupují jen na hřbetě při jižním okraji obce a na severním svahu cca 150 m od východního okraje zastavěného území. Západně od obce na okrajovém svahu Jinošovské pahorkatiny vystupují taktéž permské sedimenty, tentokrát pevnější žlutohnědé středně zrnité arkózové pískovce. Ani na nich však nejsou podmínky pro vznik nápadnějších skalních útvarů, více jsou obnaženy pouze v několika malých opuštěných lomech. Východní okraj Boskovické brázdy je zlomový, východně od zlomu (přibližně ve směru údolí Veverky) vystupuje granodiorit brněnského masivu. Jedná se o relativně pevnou horninu, na strmém svahu se nacházejí se menší skály. Na západním okraji údolí Veverky u silnice Ostrovačice–Veverská Bítýška vystupuje úzký pruh devonských vápenců, který byl také těžen. S největší pravděpodobností se jednalo o zdroj suroviny pro pálení vápna na výstavbu obce Hvozdec, Nového Dvora i hradu Veverčí.

4.3. Klima

Katastr obce Hvozdec leží v mírně teplé oblasti MT 11, která je z mírně teplých oblastí nejteplejší a nejsušší. Při dnech údolí se velmi pravděpodobně vyskytují mírné teplotní inverze, vedoucí ke vzniku chladnějšího a vlhčího vzduchu. To bylo zřejmě příčinou, proč

sady u obce jsou při horní hraně svahu údolí, zatímco při dně byly spíše vhodnější louky (hlavním důvodem však byly zamokřené pozemky v nivách toků). Vzhledem k relativně mírným svahům v obci jsou klimatické rozdíly mezi jižními a severními svahy středně významné.

4.4. Půdy

Půdy na dně Boskovické brázdy v okolí obce tvoří typické hnědozemě na spraši, pouze na dnech malých niv se nacházejí glejové fluvizemě a na výchozech permských hornin slabě kyselé až slabě vápnité kambizemě (v závislosti na vápnitosti konkrétní vrstvy sedimentů). Celkově převažují velmi úrodné půdy s příznivým vláhovým režimem. Půdy Jinošovské pahorkatiny i Omické vrchoviny jsou převážně slabě kyselé kambizemě, podstatně méně úrodné, než půdy na dně Boskovické brázdy.

4.5. Biota

Celé katastrální území obce náleží do Brněnského biogeografického regionu, který se vyznačuje střídáním bioty teplomilné postupující z jižní Moravy po jižních svazích dále k severu a bioty středních poloh, sestupující po svazích severních a při dnech údolí z Českomoravské a Dražanské vrchoviny. Významný vliv má pestrost hornin, včetně výskytu vápnitých perských slepenců a vápenců. Tyto vlivy vyústily v nadprůměrně pestrout biotu s výskytem mnoha mezních druhů rostlin i živočichů na Moravě. Dle mapy Potenciální přirozené vegetace ČR (Neuhäuselová, Moravec 1997) náleží celé katastrální území do hercynských černýšových dubohabřin.

Vlastní území sídla Hvozdec leží ve 3. vegetačním stupni, biochoře 3BE (Rozřezané plošiny na spraších 3. vegetačního stupně). Přirozená biota na dně Boskovické brázdy (a tedy i v obci a nejbližším okolí) byla již v neolitu zásadně změněna odlesněním a přeměněním na agrocenózy, nejprve s vyváženým zastoupením pastvin a polí, posléze téměř výhradně polí. V nivách na místech potočních olšin vznikly vlhké louky, které zde jsou dokumentovány v 18. i 19. století. Posléze jejich plocha poklesla a po kolektivizaci zemědělství byly prakticky kompletně zorněny. Tím zaniklo i jejich biotické bohatství. Současná biota dna Boskovické brázdy je velmi ochuzena, s převahou uměle zavedených druhů rostlin, s invazními druhy rostlin a živočichů, z hlediska ochrany přírody málo hodnotnými, až devastujícími. Pouze na výchozech skalních hornin se zachovaly cenné travní porosty se (sub)xerothermofyty. Lepší situace je při západním okraji katastrálního území, kam zasahují lesy Jinošovské pahorkatiny, mezi nimiž se zachovaly fragmenty s přirozenou druhovou skladbou. Převažují zde však jehličnaté kultury s relativně nízkou ekologickou hodnotou. Nejlepší je situace na východních svazích Omické vrchoviny v okolí údolí Veverky, kde lesy s přirozenou skladbou dřevin a tím i přirozeným bylinným podrostem a přirozenou faunou zabírají značné plochy.

Pokud budeme hodnotit okolí obce detailněji, je třeba uvést, že k výrazným biotickým prvkům náležejí lesíky na jižní hranici katastrálního území, propojené navzájem naoranou mezi se solitéry a skupinami křovin. Tvoří výraznou krajinnou linii. Nejvýchodnější lesík (Na skalkách) má částečně přirozené stromové patro (duby, habry), i když jsou významně zastoupeny též jehličnaté dřeviny. Lesík je evidován jako významný krajinný prvek (VKP) na ploše 2,5 ha, především kvůli relativně přirozené skladbě a výskytu vzácnějších druhů rostlin, hlavně bramboříku nachového (*Cyclamen purpurascens*) a stromu jeřábu břeku (*Sorbus torminalis*). Ostatní lesíky jsou převážně jehličnaté. Krajinnotvorným prvkem v severovýchodním cípu katastrálního území Hvozdece je bývalý vápencový lom, nyní registrovaný jako VKP Hvozdecká Vápenice na ploše 0,15 ha. Vyznačuje se výskytem xerothermofytů po obvodu lomu, ale vzácné a chráněné druhy zde nebyly nalezeny. Západně od Vápenice se nachází

VKP U hřebčína, chránící na ploše 1,5 ha postagrární lada, poměrně hodnotná, s řadou teplomilných, především však suchomilných rostlin i množstvím hmyzu. Dalším významným krajinným prvkem, který se výrazně pohledově uplatňuje v blízkém okolí obce, je lesík severozápadně od Vápenice, evidovaný jako VKP Hájek u Vápenice. Tento lesík leží již na sousedním k.ú. obce Veverská Bítýška. Chrání rozvolněný lesní porost s převahou dubu na systému opuštěných úvozů a starých strží. Kromě přirozené skladby dřevin se zde nachází i hájový bylinný podrost a při okrajích lesa i chráněné rostliny jako hvězdnice chlumní (*Aster amellus*), okrotice (*Cephalanthera* sp.) a kruštík (*Epipactis* sp.). Dalším krajinným elementem je starý vysokokmenný sad v polích, asi 300 m od východního okraje obce, taktéž již za hranici k.ú.

Nápadnější stromořadí na katastrálním území obce Hvozdec jsou dvě, a to podél příjezdové komunikace od silnice Ostrovačice–Vev. Bítýška a stromořadí podél silnice z obce k severu přímo do Veverské Bítýšky. Významnější je stromořadí první, neboť se nachází na hřbetnici; je oboustranné a kompaktnější. Je složeno převážně se starších slivoní. Před obcí se komunikace lomí šikmo se svahu dolů, v místě ohybu ze silnice odbočují polní cesty a nachází se jediný zjištěný křížek (mramorový, asi 2,5 m vysoký, viz foto č. 11). Stromořadí podél silnice do V. Bítýšky je převážně jednostranné, taktéž z ovocných dřevin, mezernaté a s keři růže šípkové a slivoně trnky.

Za zmínku stojí i porosty podél Melkránského potoka v jižní části k.ú. Hvozdec, kde se nacházejí úseky se vzrostlým stromořadím topolů černých (či jejich kříženců), doplněné spontánně se šířícími nižšími vrby a olšemi. Asi polovina délky Melkránského potoka je však prakticky bez významnějších dřevin. Podél potoka Hlinka na severní hranici k.ú. Hvozdec nejsou většinou žádné dřeviny, pouze na západě v blízkosti lesa jsou mladé výsadby listnatých stromků a podél potoka na severním okraji zastavěného území obce po obvodu zemědělského střediska a koupaliště je řídký jednořadý porost vrby.

Kromě uvedených stromořadí se přímo v obci nachází několik skupin vzrostlých neovocných listnatých dřevin - lip, jasanů a u kapličky trnovníku akátu. Celkově je však zastavěné území obce dřevinami zaplněno relativně málo, což je z hlediska zachovalosti krajinného rázu obce pozitivní. O to více dřevin vždy bylo (a dosud převážně je) po obvodu obce – vždy se jednalo o vysokokmenné sady ovocných dřevin (jabloně, hrušně, slivoně). Viz foto č. 6.

5. Kulturně-historické rysy krajiny v okolí obce

V blízkosti obce se nacházejí tři lokality se zvýšenou kulturně-historickou hodnotou. Především 1,9 km severovýchodním směrem se nachází románsko-gotický kostel U Matky Boží, obkroužený vysokou zdí bývalého hřbitova a doplněný skupinou starých lip. V tomto směru 400-700 m dále se nachází mohutný bývalý zeměpanský hrad Veveří. Přímá viditelnost od hradu ani od kaple k obci není, zástavba však bude dobře viditelná z příjezdové silnice od Veverské Bítýšky (viz foto č. 1). Jihovýchodním směrem 1,2 km od východního okraje obce začíná oblast Mrštíkova „Pohádky Máje“. Podkomorská myslivna leží j.jv. směrem ve vzdálenosti 2,2 km. Stavby na jižním okraji obce (na hřbetnici) budou odtud viditelné. Na severozápadním okraji k.ú. Hvozdec prochází hranice přírodního parku „Bílý potok“. Přírodní park se blíží centru obce na vzdálenost 0,9 km, od navrhované výstavby bude vzdálenost přibližně podobná. Z okrajů přírodního parku bude navrhovaná výstavba viditelná.

6. Historie obce z hlediska krajinného rázu

Obec leží při okraji starosídelní oblasti, a tak je pravděpodobné, že v obci nebo jejím okolí bylo příležitostné osídlení již v neolitu. První historická zmínka o obci Hvozdec se datuje až do r. 1317, kdy se zde uvádí „9 komínů poddanských“; ves je tedy evidentně starší. Sousední ves Veverské Knínice je poprvé zmiňována již roku 1235. Hvozdec byl vždy malou obcí. Dle obecní kroniky zde v r. 1691 bylo jen 12 sedláků, v r. 1784 21 domů. V r. 1800 se uvádí 159 obyvatel, v r. 1869 346 obyv., v r. 1921 330 obyv, v r. 1950 už jen 285, v r. 1970 zde žilo 263 obyv. a v r. 1980 243 obyvatel. Tato klesající tendence trvala až do nedávné doby. Plocha katastrálního území je pouhých 359 ha, zatímco sousední obce Veverské Knínice mají 1025 ha a Veverská Bítýška 1356 ha. Těsně za severní hranicí katastrálního území poblíž hájovny Na Hlinkách je lokalita zaniklé (středověké?) vsi. Hvozdec byl vždy zemědělskou obcí. K roku 1691, kdy zde bylo zmíněných 12 sedláků, vrchnost ze 3 usedlostí udělala vrchnostenský dvůr. Opětovné rozkouskování dvora schválil Josef II. r. 1784. V tomtéž roce se zde připomíná palírna a draslárna. Jižně od obce na malém potoce býval rybník, to dodnes připomíná název místní trati „Nad rybníkem“. Během I. vojenského mapování (v l. 1764-1768) však již rybník byl vypuštěn a byly zde louky. V téže době se uvádí, že roční produkce lesů náležejících k obci byla 34 sáhů tvrdého dřeva a 174 sáhů měkkého dřeva. Z toho by bylo lze soudit, že většina lesů v okolí obce byla již tehdy jehličnatá či smíšená. Je možné, že zvláště na severních svazích převažovaly jedle, plantáže jehličnatých kultur se zaváděly později. Další rysy krajiny je možné vyčíst z map I. a II. vojenského mapování v přílohách. Větší boží muka evidovaná během I. vojenského mapování u rozcestí nedaleko od západního okraje obce již zanikla. Za zmínku stojí systém zatravněných strží (úvazů) na svazích údolíčka východně od obce, které zachycuje mapa II. vojenského mapování. Tyto úvozy se z části zachovaly dodnes, souvislejší systém úvozů blíže k silnici Bítýška-Ostrovačice byl od té doby zalesněn. Je pozoruhodné, že hranice lesů západně od obce se od II. vojenského mapování dodnes prakticky nezměnila. Na potoce od hájovny Na Hlinkách byla severně od obce postavena nádržka Na haltýři, odkud byla voda potrubím vedena ke kostárně. Kronika uvádí, že původní statky v obci stály na mírných svazích údolíčka, domky na travnaté návsi mezi nimi vznikly až později, zjevně někdy v období mezi I. a II. vojenským mapováním. Ještě v r. 1927 ve Hvozdcí stálo stavení U Krystků kryté slaměnými došky. Část domů v té době byla postavena z cihel, většina byla z vepřovic. Škola byla postavena r. 1894 na místě bývalé pastoušky. V roce 1902 byla postavena přímá silnice ze Hvozdcce k silnici Veverská Bítýška-Ostrovačice, v převážně nové trase. Silnice do Veverské Bítýšky, mimo blízké okolí obce respektující starou cestu, byla postavena až v r. 1928. V té době ještě do Bítýšky vedla z Kuřimi železnice. V době kolektivizace zemědělství v 50. letech 20. století a později byl postaven areál zemědělského střediska na plochem hřebítku severně od obce. Nevybíravým způsobem tak vznikly současné negativní dominanty obce. Při dně údolíčka pod střediskem bylo v této době postaveno koupaliště. V sadech při dně údolíčka západně od zastavěného území obce byla postavena drůbežárna, která je dnes již zlikvidována a na jejím místě je malé pole. Cestní síť byla ze značné části zcela nově organizována a především napříměna. Asi polovina cest zanikla a především zanikly téměř všechny pěšiny v polích. Panorama obce bylo znehodnoceno výstavbou linií velmi vysokého napětí východně a západně od obce.

Historické památky jsou ve Hvozdcí zastoupeny neslohovou zvonící z konce 19. století, a při silnici poblíž rozcestí jihovýchodně od obce byla asi taktéž koncem 19. století postavena současná boží muka (2,5 m vysoký mramorový kříž). V okraji lesa západně od obce je mohutný zděný pylon oplocený železným plůtkem. Byl postaven na památku padlých v I. světové válce v r. 1919 (viz foto č. 12). K památkám svého druhu náleží i bývalý panský dvůr

v obci, bývalá škola (dnes obecní úřad a restaurace). Za cenné lze považovat zachovalé historické jádro obce.

Obec dlouhou dobu stagnovala ve výstavbě nových domů, což souviselo s trvalým poklesem obyvatel již od r. 1869. Během socialismu se obec nepatrně rozšířila podél příjezdové komunikace od silnice z Ostrovačic. Po r. 2000 se objevuje zájem o výstavbu domů v obci především z řad obyvatelů současného Brna. Byla postavena zatím nesouvislá řada domů při horní hraně svahu na jižním okraji obce. Staví se již i na jižním horizontu, což je z hlediska krajinného rázu problematické (viz foto č. 2 a 5).

7. Hodnocení krajinného rázu

7.1. Hodnocení oblasti krajinného rázu (viz § 12 zákona 114/92 Sb.)

Obec Hvozdec leží v Brněnském bioregionu (Culek 1996), který lze ztotožnit s oblastí krajinného rázu širšího rozsahu. Daný bioregion (a oblast krajinného rázu) se vyznačuje georeliéfem hrástí a prolomů. Přes hrásti si vytvořily alochtonní toky výrazná průlomová údolí, ta se však vyskytují až pod hradem Veveří, a proto se jimi není třeba dále zabývat. Hrásti jsou po celou prehistorickou i historickou epochu převážně zalesněné, dna prolomů s velmi úrodnými půdami (hnědozemě i degradované černozemě) jsou převážně již od neolitu zemědělsky obdělávány. Oblast krajinného rázu se tedy v minulosti i dnes stále vyznačuje mozaikou kontrastně odlišného využívání krajiny se střední velikostí zrna. Až na nepatrné výjimky se zde nikdy nevyskytovala drobnozrnná mozaika lesů, polí, luk a rybníků, jak ji lze nalézt třeba v sousední oblasti krajinného rázu – Velkomeziříčském bioregionu (1.50).

Charakterizovaná základní struktura krajiny brněnského bioregionu je v zásadě dochována dodnes, avšak asi 1/3 území přetvořil rozvoj Brna v zastavěnou plochu, která většinu původní struktury krajiny setřela.

Blízkost Brna a snadno průchodná dna prolomů severně od města vedly ke vzniku četných dálkových i regionálních stezek a posléze i dopravních koridorů. Na tyto trasy a úrodné půdy na dnech prolomů bylo a je vázáno osídlení brněnského bioregionu. Podmínkou pro rozvoj sídel byla ovšem dostupnost pitné i užitkové vody. Voda však v rámci brněnského bioregionu je poměrně těžko dostupná, zvláště kvalitnější podzemní voda je k dispozici v prolomech jen v nivách toků a na nízkých terasách v jejich sousedství. Tato podmínka vedla již od neolitu k zakládání sídel pouze ve sníženinách v rámci prolomů. I tento rys krajiny je v Brněnském bioregionu dochován dodnes.

I když se dnešní nelesní krajina v severním okolí Brna nemusí běžnému návštěvníku zdát příliš atraktivní, jedná se o velmi starou a poměrně dobře dochovanou krajinnou strukturu.

Výraznější změny za posledních 50 let jsou pouze čtyři:

1. Zcelení původních drobných parcel s různými kulturami do velkých lánů s jednou kulturou.
2. Rozrůstání sídel.
3. Zpevnění komunikací a budování nových.
4. Vznik četných vedení velmi vysokého napětí.

7.2. Hodnocení krajinného mezotypu

Dle nově připravované klasifikace krajin České republiky (Lów et al., v tisku) náleží převážná část katastrálního území Hvozce do krajinného mezotypu Polní krajina velké

středověké kolonizace Hercynica (a Polonica). Na rozdíl od individuální klasifikace oblastí krajinného rázu se jedná o typologické hodnocení v rámci celé ČR.

Vymezení: 3. a 4. vegetační stupeň Hercynica a Polonica

V ČR vzácnější, i když v JMK relativně více zastoupený typ krajiny (3,36 % území), je omezen na severní polovinu boskovické brázdy, Olešnicko na okrese Blansko a oblast Běhařovic na Znojemsku. Jde o polní krajiny pahorkatin českého masivu. Výskyt je dán relativně vhodnějšími klimatickými podmínkami.

7.2.1. Charakteristika krajinného mezotypu

Primární struktura:

Georeliéf je v drtivé většině tvořen pahorkatinami a plochými vrchovinami, v jižních Čechách i chladnými plošinami. V přirozených lesích převažovaly listnaté porosty – buky a duby.

Sekundární struktura:

Kultivace probíhá od počátku 13. století a její celková délka je tedy max. 800 let. Mezotyp je tvořen v drtivé většině otevřenou polní krajinou. To znamená, že zastoupení lesních porostů je menší než 30 %. Jde o oblast pravých traťových plužin, vzniklých za středověké kolonizace. Sídlní struktura je statická, středisková. Osídlení je zásadně soustředěné, vsi jsou převážně menší, v kategorii do 200 obyvatel. Urbanizovaná území do této oblasti zasahují jen okrajově. Převažují vsi návěsní a návěsní ulicovky, v enklávách se vyskytují i vsi hromadné s úsekovou plužinou a vsi ulicové s plužinou délkovou.

Terciární struktura:

Převažuje archetyp českomoravského roubeného domu, který v 17.-19. století přešel v dům zděný, převážně z nepálených cihel. Mimo menší okrajové oblasti a enklávy, kde se až donedávna dochovalo německé prostředí, šlo o české osídlení.

Širší návaznosti:

Mezotyp je typicky zastoupený ve všech středoevropských krajinách kolonizovaných ve středověku. Naše hranice tak tento typ překračuje v prostoru Žitavska a Zhořelecka, nisského Slezska, především však na jižní Moravě do Horního Rakouska.

7.2.2. Potenciály a limity mezotypu

Silné stránky:

- mírně znečištěné ovzduší
- většinou dostatek podzemních zdrojů vody
- v rámci ČR mírně nadprůměrně úrodné zemědělské půdy
- dobré klimatické podmínky pro zemědělství a chov ryb
- rozvinuté a úspěšné zemědělské podniky
- zainvestované volné pozemky v bývalých zemědělských střediscích
- relativně vysoký technický i prostorový standart vesnického bydlení

Slabé stránky:

- znečištěné půdy a jejich částečná degradace
- nízké zastoupení přírodních společenstev

- nízký výskyt chráněných druhů
- přestavbami zničené památky lidového stavitelství v sídlech
- nedostatek místních pracovních příležitostí
- nízká lesnatost
- nízké zastoupení rybníků
- plošné omezení bytové výstavby relativně kvalitním ZPF
- nízký rozvoj průmyslové výroby, zánik přidružené výroby bývalých JZD
- nedostatečná úroveň zpracovatelského průmyslu
- nízký potenciál pro pobytovou rekreaci v přírodě a u vody
- klimatické a reliéfní limity zimní rekreace
- chybějící ÚSES všech stupňů na většině území
- zvýšené riziko místních přívaleových dešťů
- snížená obytnost krajiny u části sídel

Příležitosti:

- rozvoj intenzivní a ekologicky šetrné zemědělské rostlinné výroby, zaměřené na obilniny a okopaniny
- zaměření na polygastrická zvířata v živočišné výrobě
- rozvoj rybníkářství
- rozvoj potravinářského průmyslu
- rozvoj malého podnikání v menších obcích

Ohrožení:

- často nevhodná, trvale neudržitelná a příliš intenzivní zemědělská výroba, snižující nadále ekologickou stabilitu, degradující půdy a vodní zdroje; ztráta významu myslivosti
- ztráta biologické rozmanitosti
- pokračující úpadky výrobních podniků v regionech
- malá nebo žádná podpora malého a středního podnikání v nezemědělské sféře
- nedostatečná realizace ÚSES a tím snížení ekologické stability
- zvýšení vodní eroze, snížení retenční schopnosti krajiny a zvýšení četností lokálních povodní

8. Okrsek krajinného rázu

Zkoumané území leží na mikrotypologické úrovni v jednom okrsku (oblasti krajinného rázu nižšího hierarchického stupně) - **Hvozdecká pahorkatina**

Typické znaky krajinného rázu Hvozdecké pahorkatiny:

Vysvětlivky: **D** značí dominantní znak, **h** hlavní znak.

a) georeliéf:

- mírně zvlněná, k východu ukloněná plochá pahorkatina - **D**
- svahy jsou mírné, táhlé, místy s výraznými erozními rýhami - **h**
- vrcholy jsou táhlé, skloněné k východu - **D**
- údolí jsou mělká, s nevýraznou nivou - **D**

- tvar horizontu je typicky nevýrazný, táhlý, tvořený polní krajinou bez dominant – **D**
- drobné tvary georeliéfu jsou přehledné - **h**
- antropogenní tvary tvoří zbytky naoraných mezí a erozní rýhy, zářezy a násypy komunikací či zbytky lomů a hliníků – **h**

b) struktura ploch:

- krajinná struktura je velkoplošná, s typickým pásovým uspořádáním, krajinná matrice je tvořena polnostmi – **h**
- akcenty v krajině tvoří sídla obklopená zahradami, malé lesní remízky a doprovodná vegetace mezí – **h**
- sídelní struktura je typicky statická, středisková – **h**
- osídlení je soustředěné - **D**
- charakter zástavby je vesnický z velké části dosud s historickými tvary - **D**
- měřítko uspořádání volné krajiny je velkovýrobní, v sídle interiérové – **h**

c) struktura hran a linií:

- hrany bloků pozemků tvoří polní cesty a meze, lesíky a sady, na dnech údolí malé potoky - **D**
- hrany pozemků uvnitř bloků jsou zcela setřeny - **D**

d) uspořádání ploch, hran a linií:

- sídla jsou typicky lokalizována na dnech údolí, po okrajích niv - **D**
- historický typ sídel je návesní - **h**
- historický typ sídla je dochován v převážné části - **h**
- novější dostavba obsadila část návsi a záhumenní tratě. Doplnění až na výjimky působí organicky - **h**
- historická plužina je traťová, dnes silně setřená - **h**
- bloky pozemků jsou mimo sídla nečleněny - **h**

e) vnitřní charakteristiky ploch a linií:

- velké polní plochy jsou monotónní, pestřejší jsou travní porosty na erozích rýhách a v okolí potoků, doprovázené dřevinnými porosty; plochy jsou pohledově otevřené, a to i v sídlech - **h**
- obestavěné prostory mají ulicový charakter a částečně, na zbytku návsi a v druhém pořadí ve svazích, jsou jednostranné - **h**
- charakter zastavění je řadový až řádkový - **D**

g) charakteristické znaky běžných staveb:

- funkční typy běžných staveb jsou obytné (včetně provozoven domácího charakteru), výrobní i administrativní - **D**
- hladina zástavby běžných typů je jednopodlažní, vzácněji i dvoupodlažní - **h**
- orientace k uliční čáře či ose údolí je okapová, místy i štítová - **h**
- základní půdorys staveb hlavních i vedlejších je hákový a hloubkový - **h**
- tvar střechy je zásadně sedlový s klasickým sklonem (35 – 45°) doplněný u přístavků i střechou pultovou nižšího sklonu - **D**
- původní stavební materiál a jeho tvarosloví je roubené, přenesené do cihelného zdiva, střechy dnes taškové - **h**

h) charakteristiky výjimečných staveb:

- funkční typy výjimečných staveb – sakrální a školské - **h**
- výsledný slohový charakter staveb – baroko, klasicismus, lidové tvarosloví, socialistický typologismus - **h**

Dalším nezbytným krokem je vyhodnocení míst krajinného rázu (dle §12 zákona 114/92 Sb.). Prvním úkolem je stanovení dotčeného krajinného prostoru.

9. Dotčený krajinný prostor

Dotčený krajinný prostor zahrnuje území, jehož vizuální, akustické či pachové vlastnosti mohou být změněny realizací zamýšleného záměru. Vzhledem k charakteru uvažovaného zásahu (výstavba rodinných vil) připadají v úvahu pouze vlivy vizuální.

Dotčený krajinný prostor je dán viditelností navrhované stavby. Ta je v tomto případě značná, což je však dáno výhradně, z hlediska krajinného rázu nešťastným, návrhem výstavby na horizontu, hřbetnici jižně od obce.

Dotčený krajinný prostor je generelně vymezen v mapové příloze č. 1, přibližně jej lze ohraničit hřbetnicí táhnoucí se 1 km jižně od Veverské Bítýšky, západní hranou plošiny Omické vrchoviny, linií dálnice D1 u Ostrovačic a východní hranou plošin západně od obce. Celková plocha dotčeného krajinného prostoru je asi 6×5 km, ve skutečnosti necelých 30 km². To je na výstavbu kolonií rodinných domků poměrně hodně. V blízkosti obce je dotčený krajinný prostor vymezen v mapě měřítka 1:10 000 v příloze č. 7.

Z hlediska ochrany prostředí kulturních hodnot je podstatné, že z hradu Veveří a blízké kaple P. Marie plánovaná výstavba nebude viditelná. Navrhovaná zástavba však bude dobře zřejmá ze silnice Veverská Bítýška – Veveří.

10. Místa krajinného rázu (viz § 12 zákona 114/92 Sb.)

Místa krajinného rázu jsou vymezena v příloze č. 7 a stručně charakterizována v tabulce č. 1. Místa krajinného rázu jsou vymezena v rámci dotčeného krajinného prostoru,

ale jen v blízkosti obce nebo na jejím katastrálním území. Vzdálená místa krajinného rázu hodnocena v mapě a tabulce nejsou, práce by byla neúnosně rozsáhlá a nákladná. Za záměr se považuje suma všech lokalit uvažovaných k zástavbě v návrhu změn územního plánu.

Podstatné vzdálenější lokality, z nichž bude viditelná plánovaná výstavba jsou dvě a to příjezdová silnice k hradu Veveří a od Podkomorské myslivny. Zásah do vzhledu krajiny, z těchto míst pozorovatelný, bude středně významný, problematičtější je však vlastně jen výstavba na hřbetě na jižním okraji obce.

Komentář k tabulce č. 1.: Hodnocení vyplývající z této tabulky se týká jen jednotlivých míst krajinného rázu, tabulka nezohledňuje a ani nemůže zohledňovat vzájemnou kompozici jednotlivých míst krajinného rázu a dálkové pohledy a panoramata. Údaje v ní prezentované jsou pouze jednou z částí hodnocení. Čísla míst krajinného rázu odpovídají číslování v příložené mapce č. 7. „Zachovalost“ znamená zachovalost krajinného rázu ve smyslu metodiky fy Lów a spol, s.r.o. „Hodnota“ odpovídá hodnocení dle metodiky autorského kolektivu pod vedením I. Vorla. Dopad záměru „vysoký“ byl hodnocen třemi body, „střední“ dvěma body a „podprůměrný“ jedním bodem. Přijatelnost je hodnocena jako násobek aritmetického průměru „Zachovalosti“, „Hodnoty“ a intenzity dopadu záměru. Výsledný průměr vyznívající tak, že se jedná o „nesitelný“ záměr, je pouze orientační, podstatnější jsou extrémní hodnoty u jednotlivých míst krajinného rázu, ty mají charakter limitů.

Doporučení pro zvýšení hodnoty místa krajinného rázu vyplývají z terénního průzkumu a zpravidla nejsou reakcí na navrhovanou výstavbu (jejíž výsledný vzhled zatím není znám), ale reakcí na současný vzhled území. Jsou jen doporučením „navíc“ pro orgány místní správy, jak zlepšit vzhled obce, ale především jejího okolí.

11. Zhodnocení širších souvislostí

Z uvedených hodnocení plánovaného zásahu do krajinného rázu se předkládaný záměr jeví jako problematičtější. Některé lokality pro výstavbu se jeví z hlediska krajinného rázu jako přijatelné, jiné jako nežádoucí. Toto stanovisko lze zdůvodnit následujícími fakty:

I nové části sídel Brněnského bioregionu by měly respektovat tradiční údolní polohu vesnic i měst. Výstavba na horizontu je přípustná pouze tehdy, jde-li o liniové stavby, které jinudy vést nemohou, nebo architektonicky kvalitní stavby, které mají šanci se stát v budoucnosti kulturními památkami (dříve to byly kostely, hrady nebo v nedávné době např. věž na Ještědu). Tyto kvality řadová výstavba domků pochopitelně mít nemůže.

Hodnota krajiny dotčeného krajinného prostoru byla zvláště po II. světové válce postupně snižována nevhodnými opatřeními a zásahy. Tento jev byl v naší republice obecný a vedl k rapidnímu poklesu biotické diversity území, ohrožení ekologické stability krajiny a častému snížení estetické hodnoty území. Dnes si tak již nelze troufnout tvrdit, že „Země česká je zemský ráj na pohled“. Právě ovšem vědomí tohoto poškození české krajiny vedlo naše zákonodárce k zákonné ochraně krajinného rázu. Cílem je bránit dalšímu zhoršování jeho charakteristik. Nelze tedy argumentovat dosavadními nešvarů ve prospěch budování nešvarů dalších. Tento trend je třeba zvrátit. Dosud relativně zachovalé plochy je třeba chránit a ráz těch poškozených zlepšit.

Problémem výstavby kolonií rodinných domků je jejich množství v krajině Brněnského bioregionu. A zde je třeba posuzovat nikoliv jedinou kolonii, ale všechny kolonie v naší krajině, včetně těch které by mohly být vybudovány v budoucnosti. Povolení výstavby jedné kolonie znamená povolení všech dalších a obhajobu dosud vybudovaných. Tento princip investic a zásahů do krajiny je v ochraně přírody znám pod slangovým označením „salámová

metoda“ a v podstatě znamená ukrajování naší krajiny po malých, zdánlivě bezvýznamných kouscích. Tento trend je nezbytně nutné zvrátit a krajinu důsledně chránit i před malými ale početnými znehodnoceními.

V roce 2005 definitivně ČR akceptovala Evropskou úmluvu o krajině. V dané souvislosti je vhodné citovat několik odstavců z její Preambule:

„Členské státy Rady Evropy, signatáři této Úmluvy ...

Zaznamenávajíce, že krajina se významným způsobem těší obecné pozornosti na úrovni kulturní, ekologické, environmentální a sociální a že představuje příznivý zdroj ekonomické aktivity, jehož vhodná ochrana, péče a vhodné uspořádání mohou přispět k vytvoření pracovních příležitostí;

Uvědomující si, že krajina přispívá ke vzniku místních kultur a že představuje základní složku evropského kulturního a přírodního dědictví, přispívající k rozvoji lidského bytí a k upevnění evropské identity;

Uznávajíce, že krajina je všude důležitým prvkem kvality života obyvatelstva: v městských prostředích a na venkově, v poškozených územích jako i v územích s vysokou kvalitou, ve výjimečných prostorech, stejně jako ve všedních;

Znamenajíce, že vývoj technik zemědělství, lesnictví, průmyslu a těžby nerostů, územně – plánovacích praktik, urbanismu, dopravy, turismu a rekreace a ještě obecněji, světové ekonomické změny, v mnoha případech urychlují přeměnu krajiny;

Přejíce si odpovědět na přání veřejnosti užívat kvalitní krajinu a hrát aktivní roli při její proměně;

Presvědčení, že krajina představuje důležitý prvek blahobytu jedince i společnosti a že její ochrana, péče o ni a o její uspořádání zahrnují právo a odpovědnost pro každého;“

Citaci zasluhuje i článek 6 Úmluvy: „Článek 6 – Zvláštní opatření. A. Vnímavost. Každá smluvní strana se zavazuje zvyšovat vnímavost občanské společnosti, soukromých organizací a veřejných úřadů k hodnotám krajiny, její roli a jejím přeměnám.“

Náš stát se schválením Evropské úmluvy o krajině přihlásil k důslednější ochraně krajiny a je třeba aby se tento stav odrazil i v praktické činnosti správních orgánů v jejich větších nárocích na kvalitu uvažovaných zásahů do krajiny i ve větší důslednosti správních orgánů.

12. Shrnutí

Ze všech uvedených důvodů je na místě limitovat rozsah plánované výstavby kolonií rodinných domků v obci Hvozdec. Především se jedná o vyloučení výstavby na horizontu jižně od obce. Bohužel, situace údajně pokročila již tak daleko, že výstavbu zde již nelze zvrátit. Proto jsou alespoň navrženy regulace této výstavby, aby se negativní dopad na krajinný ráz minimalizoval.

13. Rámcové regulační zóny pro výstavbu v obci Hvozdec

Rámcové regulační zóny jsou vymezeny v Příloze č. 8.

I. Zcela nezastavitelné:

Tento typ regulační zóny v území není vymezen.

II. Nezastavitelné: (regulace z titulu ochrany volné krajiny orgánem ochrany přírody)

Jde o nezastavitelné území s respektováním stávajících staveb. Nově zde lze stavět pouze stavby technologicky vázané na daný pozemek. Upravuje se v ní pouze charakter oprav, příp. dostaveb. Stanovují se přípustné funkční typy technologicky vázaných staveb a jejich regulace – v daném případě jde pouze o stavby elektrovodů.

Regulace:

- zákaz výstavby všech typů nadzemních staveb (mimo technologicky vázaných staveb otevřených technologií)
- u stávajících jsou povoleny stavební úpravy
- změny stavby orientují okapem k vrstevnici
- hladina změn staveb bude jednopodlažní
- změny staveb budou zděné či dřevěné
- změny stavby vytváří střechu sedlovou či pultovou ve sklonu 35 – 45⁰
- omítky budou hladké, teplých zemitých odstínů, dřevěné povrchy přirozeně zoxydované
- drobné sakrální stavby a památníky mají být v tvarosloví zděném
- ostatní výjimečné stavby jsou posuzovány individuálně s přiměřeným uplatněním uvedených regulací

III. Chráněné části sídla mimo horizont:

Jde o regulace pro zvlášť chráněnou zástavbu výjimečných i běžných typů staveb v sídle, sloužící pro ochranu okrajů sídel. Jde především o okraje sídla a menší prostory okolo původní návsi.

- zástavba bude obrácená do krajiny vždy zahradami a sady o hloubce min. 30 m
- zástavba bude řadová či řádková
- stavby jsou orientovány okapem k ulici
- hladina zástavby je maximálně dvoupodlažní
- půdorys je dvorcový, hákový, hloubkově protáhlý
- stavby jsou zděné
- střecha je sedlová či polovalbová, ve sklonu 35 – 45⁰, s pálenou krytinou
- omítky jsou hladké, bílé nebo teple zemitých odstínů, bez dřevěných obkladů, přiznané kamenné podezdívky a zdi z místního kamene (granodiorit, permský pískovec, rula)
- přístavky dřevěné se střechou nízkou pultovou

III.a. Chráněné části sídla na horizontu:

Jde o regulace pro zvlášť chráněnou zástavbu výjimečných i běžných typů staveb v sídle, sloužící pro ochranu jeho krajinných horizontů.

- zástavba je obrácená do krajiny vždy zahradami a sady

- zástavba je řadová či řádková
- stavby jsou orientovány okapem k ulici
- hladina zástavby na jižním okraji je maximálně jednopodlažní
- výška zástavby na jižním okraji je maximálně 6m nad terénem včetně střechy
- hladina ostatní zástavby je maximálně dvoupodlažní
- půdorys budov je šířkově protáhlý
- stavby jsou zděné
- střecha je sedlová, či polovalbová, ve sklonu 35 – 45⁰, s pálenou krytinou
- omítky jsou hladké, bílé nebo teple zemitých odstínů, bez dřevěných obkladů, přiznané kamenné podezdívky a zdi z místního kamene (granodiorit, permský pískovec, rula)
- přístavky dřevěné se střechou nízkou pultovou
- jižně od cesty na budoucím jižním okraji sídla počítat s minimálně 20 m širokým pásem vzrostlé vysokokmenné izolační vegetace

IV. Běžná ochrana sídel:

Základní regulace pro běžné a výjimečné typy staveb uplatňujících se v prostoru sídel. Jde o naprostou většinu sídla v okrajových polohách.

- hladina zástavby je maximálně dvoupodlažní
- stavby jsou zděné
- střecha je sedlová, pultová i polovalbová
- okapová orientace k vrstevnici
- výjimečné stavby jsou posuzovány individuálně

V. Bez ochrany:

Jedná se o regulativy volné zástavby v urbanisticky méně kvalitních částech sídel mimo horizonty a okraje. V daném případě jde o navazující dno údolí obce východním směrem.

- hladina zástavby je maximálně čtyřpodlažní.

V Lelekovicích dne 6. 5. 2005

RNDr. Martin Culek, Ph.D.

14. Literatura

ANONYMUS: 1st Military Survey, March, Section No. **63**, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. Geoinformatics Laboratory, University of J.E.Purkyne, Ministry of Environment of Czech Republic. Zdroj: www.oldmaps.geolab.cz.

ANONYMUS: 2nd Military Survey, March, Section No. O-9-I, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. Geoinformatics Laboratory, University of J.E.Purkyne, Ministry of Environment of Czech Republic. Zdroj: www.oldmaps.geolab.cz.

CULEK, M. [ed.] (1996): Biogeografické členění České republiky. Enigma, Praha.

CULEK, M. et al. (v tisku): Biogeografické členění České republiky II. EkoCentrum a Agentura ochrany přírody a krajiny. Brno.

DEMEK, J. [ed.] (1987): Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČSR. Academia. Praha.

KNESL + KYNČL s.r.o. (2004): Hvozdec - Zadání změny č. I.a. územního plánu sídelního útvaru. Návrh urbanistické koncepce. Kopie mapy v měř. 1:2 000. Brno.

KOLEKTIV (1992, 2004): Zákon č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny v současně platném znění. Parlament ČR. Praha.

KRÁM, P. [ed.] (1990): Hydrogeologická mapa ČR. List 24-32, měřítko 1: 50 000. Soubor geologických a účelových map. Ústř. Úst. Geol., Praha.

LŐW, J. et al. (1999): Metodika hodnocení krajinného rázu. Lów a spol. s r.o. Brno.

LŐW, J. (2004): Mezotypy krajinného rázu Jihomoravského kraje. MS. Uloženo: Fa Lów a spol., s.r.o. Brno.

MÍCHAL, I., LŐW, J. (2003): Krajinný ráz. Lesnická práce, s r.o. Kostelec nad Černými lesy.

NEUHÄUSELOVÁ, Z., MORAVEC, J. [eds.] (1997): Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Měřítko 1:500 000. Academia, Praha.

NOVÁK, Z. [ed.] (1991): Geologická mapa ČR. List 24-32, měřítko 1: 50 000. Soubor geologických a účelových map. Ústř. Úst. Geol., Praha.

NOVÁKOVÁ, B. [ed.] (1991): Obce a sídla. Zeměpisný lexikon ČR. Stav k polovině 80. let 20. století. 2. svazky. Academia. Praha.

STEJSKAL, V. [ed.] (1988): Mapa ložisek nerostných surovin. List 24-32, měřítko 1: 50 000. Soubor geologických a účelových map. Ústř. Úst. Geol., Praha.

VOJTOVÁ, L., KRATOCHVÍL, (1996): ÚPN SÚ Hvozdec. Návrh. II. etapa Programu obnovy vesnice. Komplexní urbanistický návrh. Kopie mapy v měřítku 1:2 000. Brno.

VOREL, I., BUKÁČEK, R., CULEK, M., MATĚJKA, P., SKLENIČKA, P. (2004): Metodika posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz. Nakladatelství Naděžda Skleničková. Praha.

WWW. hvozdec.cz – Internetové stránky obce Hvozdec.